

УДК 811.111'36-112

РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ МЕХАНІЗМУ РАДИКАЛЬНОЇ РЕІНТЕРПРЕТАЦІЇ: КЛАС СЛІВ-КВАНТИФІКАТОРІВ

У лінгвістичній літературі й досі є актуальним питання частиномовних класифікацій. Семантичні, морфологічні й синтаксичні характеристики, які виокремлюють квантифікатори в самостійний клас на фоні інших частин мови, виявилися недостатньо чіткими, що й зумовлює дискусійність їхнього частиномовного статусу в традиційних граматиках. Ці одиниці часто відносять до кількісних числівників, неозначених займенників, прикметників та детермінативів. Зазначимо також, що засади вітчизняної традиційної граматики почасти є недостатніми для повного розкриття генези слів-квантифікаторів, і тому вважаємо доцільним звернутися до інших граматичних парадигм, зокрема генеративної, що обумовлює **актуальність** дослідження зазначених одиниць. **Метою** статті є з'ясування особливостей класу слів-квантифікаторів виходячи з положень генеративної граматики. **Отож, завданням статті** є розкрити дію механізму радикальної реінтерпретації мовних одиниць та виокремити клас слів-квантифікаторів.

Свого часу Л.Блумфілд писав про те, що лише звернення до історії може дати уявлення про сутність явища, яке вивчається [5, с. 311]. Мовна діяхронія – це послідовність синхронних станів, які пов'язані між собою різними проявами еволюційної динаміки. Глибинний системний стан мови епохи розкривається, коли ми зіставляємо його зі станом наступних епох. Отже, історія мови – це великий експериментальний полігон, на якому здійснюються тенденції, які є вираженням внутрішньої суті усіх складових частин мови [3, с. 38]. Саме тому, неодноразово виникало питання, чи можна визначити загальну тенденцію в історичній перебудові мовної системи, яка послідовно проявляється в усіх періодах її історії.

У вивченні проблематики історичного розвитку граматичної системи англійської мови В.М.Ярцева припускала існування двох напрямів: поступального й спіралеподібного. Перший, це – “система в русі”, але при цьому досліднику слід враховувати різноманітність конкретних умов її функціонування (локальне, соціальне та жанрово-стильове варіювання граматичних структур). Можливим також ж є спіралеподібний розвиток, коли конструкції, які існували в давній період і потім зникли, знову проявляються на певному витку історії [4, с. 107]. Для нашого викладу важливим є такий підхід як “перевернута” синхронія, тобто всі методи, прийоми, положення, розроблені для синхронного зрізу, видаються релевантними і для дослідження діахронного [4, с.108].

У 90-і рр. минулого століття В.М.Ярцева слушно акцентувала увагу дослідників на недосконалості процедурного апарату, використовуваного в історичних студіях, називаючи їх “цитаделлю младограматизму” [4, с. 108]. Слід підкреслити, що в лінгвістиці ХХ ст., коли відбулася переорієнтація уваги дослідників з одних об’єктів дослідження на інші, від слова до речення, посилений інтерес виникає як до синтаксису сучасних мов, так і минулих їх станів. Новий спалах зацікавленості у сфері історичних досліджень виявив певні недоліки у методиці й техніці синтаксичних реконструкцій індоєвропейських мов, а також поясненні дії основних механізмів мовних змін, що вимагало пошуку нових теоретичних засад і принципів [10, с. 155; пор. також: 9; 12 та ін.].

Безперечно, що генеративна теорія займає особливе місце в науці про мову ХХ ст., як і в історії мовознавства в цілому, свідченням чого може бути колосальна кількість літератури і коментарів до праць самого Н.Хомського та його послідовників. Він найбільш цитований із сучасних лінгвістів – чотири тисячі цитат із його праць, написаних протягом 1980 – 1992 років, зареєстровані в *The Arts and Humanities Citation Index*. Отже, основна рольова модель теоретичної лінгвістики ХХ ст. відводиться двом парадигмам, Л.Блумфілда та Н. Хомського [1, с.34].

Зазначимо, що певних успіхів у розпрацюванні теорії розвитку мовних систем, у тому числі поясненні синтаксичних змін, було досягнуто в генеративній граматиці, згідно з концептуальними засадами якої, фокус уваги дослідника зосереджений на синтаксичних структурах, недоступних прямому спогляданню (*underlying structures*). Це зумовило також певні зрушення в розв'язанні таких проблем як частиномовні (=лексико-граматичні) категорії, внесло ясність у розуміння мовного поняття кількості. Якщо для дескриптивних досліджень числівник був свого роду “пасинком”, то в генеративній школі він став “улюбленим дитям” [2, с. 28]. Представники генеративного напрямку, докладно й усебічно аналізуючи слова-квантифікатори у процесі породження речення, виокремлюють числівники з групи квантифікаторів та зазначають їх категоріальну несумісність [6; 221].

Теорія розвитку мовних систем Д.Лайтфута дозволила подивитися на проблему становлення й розвитку слів-квантифікаторів під новим кутом зору [10; пор. також: 8 та ін.]. Його принцип прозорості (*The Transparency Principle*), зокрема, ґрунтується на тому, що нівелювання надмірної непрозорості синтаксичних структур є тим чинником, який пояснює дію механізму радикальної реінтерпретації (*англ. reanalysis*), метою якого є можливість прогнозування цих змін [10, с. 122-124; пор. також: 11; 13]. Реінтерпретацію визначають як механізм, що спричиняє зміну структури, яка лежить в основі синтаксичної моделі (= глибинної структури), і яка не супроводжується прямою, безпосередньою модифікацією поверхневої структури [8, с. 50]. Генеративна теорія тлумачить реструктуризацію, або радикальну реінтерпретацію, мовних одиниць як зміни раптового характеру, що відбуваються в ментальних граматиках певних поколінь [Лайтфут 1979].

В останні десятиліття ХХ ст. механізм реінтерпретації широко використовують для виявлення змін, що відбуваються на певних ділянках граматичної підсистеми різних за типологічною будовою мов, у тому числі

неіндоєвропейських. У вітчизняній лінгвістиці цю теорію використовує І.Р.Буніятова в контексті пояснення еволюції гіпотаксису в германських мовах [1]. Відповідно до концепції Д.Лайтфута, реінтерпретацію слід розглядати як взаємодію у ментальних граматиках попередніх та наступних поколінь, які узгоджуються з новими даними. Внаслідок невідворотного узгодження граматики наступних поколінь мовців стають більш маркованими, що спричиняє певний рівень складності поверхневих форм висловлень, і тому виникає потреба в їх переосмисленні (**=реінтерпретації**). Ступені маркованості визначаються теорією граматики, і у цьому розумінні вона відіграє причинову роль в історичній реінтерпретації [10, с. viii]. Уведення в лінгвістичний обіг поняття радикальної реінтерпретації пов'язано з названим вище принципом прозорості, який відкриває певний рівень непрозорості та пояснює, за яких умов реінтерпретації відбуваються [10, с. 101-123].

Відповідно до положень генеративної теорії, синтаксичні зміни відбуваються як результат аналогії, в основі якої лежить реінтерпретація або реграматизація давніх поверхневих структур, що нівелює колишні відмінності і створює нові. Більшість генеративістів ґрунтують свої припущення на процесі засвоєння дитиною рідної мови (L1). Цей процес відбувається шляхом закладання в мозок набору правил, які вона використовує для породження та інтерпретації висловлень, тобто утворення її внутрішньої граматики. Глибинна структура, яка зазнає прямої дії з боку механізму реінтерпретації, містить інформацію стосовно: (i) складу конститuentів, (ii) їхньої ієрархії, (iii) категоріальної характеристики конститuentів (NP, VP) та (iv) їхньої когезії. З діахронних студій відомі приклади реінтерпретації кожного з наведених квантів інформації, зокрема, конститuentів та їхньої ієрархії [8, с. 61].

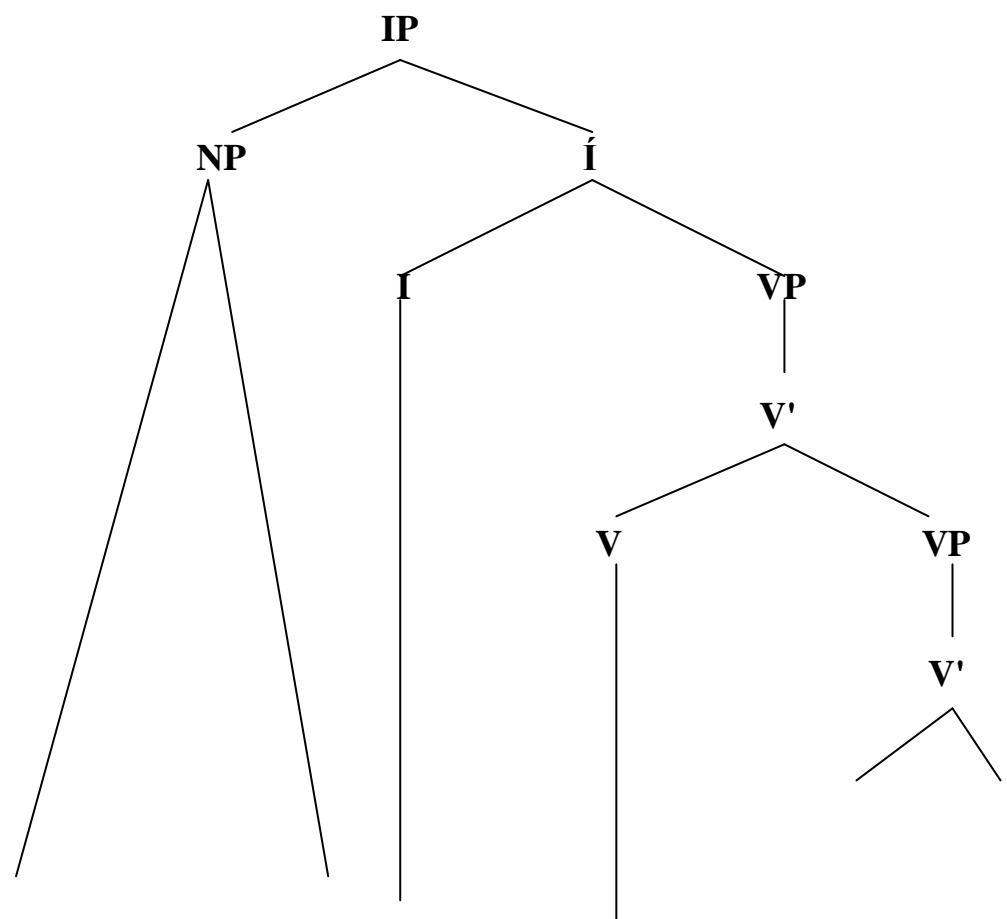
Назване явище підтверджується історією розвитку англійських слів-квантифікаторів. Наведемо класифікацію синтаксичних дистрибуцій протоквантифікаторів, запропоновану у річищі названої концепції:

а) предномінативна (pronominal), б) предетермінативна (predeterminer), в) постномінативна (postnominal), г) структурно представлена з іменником у родовому відмінку (with a modified noun in the genitive case), д) плаваюча (floating), е) номінативна (nominal) [10, с. 169].

Окремої уваги заслуговують квантифікатори, які в лінгвістиці отримали назву **плаваючі (floating)**. Розглянемо дистрибуцію суб'єкта NP і квантифікаторів *all* і *both* у реченнях (1) – (4).

(1) [**All** the girls] have bought the book; (2) [The girls] have **all** bought the book; (3) [**Both** my daughters] are studying linguistics; (4) [My daughters] are **both** studying linguistics.

Речення (1) – (4) є перифразами одне одного й отримують однакову інтерпретацію. В реченнях (1) та (3) квантифікатори (*all*, *both*) належать до структури NPs (*all the girls*, *both my daughters*), а в реченнях (2) та (4) квантифікатори *all* і *both* належать до NPs, але розташовані праворуч від суб'єкта. Квантифікатори, які відокремлені від своїх NPs, але належать до них, називають **плаваючими (floating) квантифікаторами** [7, с. 228]. Зв'язок між конститuentами речення можна подати у вигляді структурної схеми (див. рис. 1.1.):

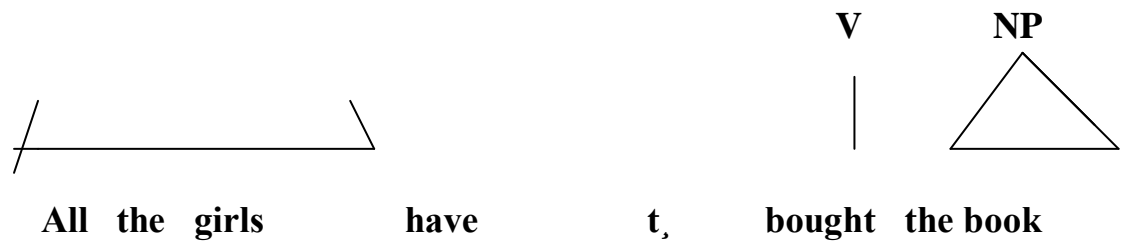

Рис. 1.1. Схема глибинної структури речення (1)

Коли ми модифікуємо структуру речення, тобто пересуваємо квантифікатор *all* праворуч, розмістивши його у постпозицію до *have* та препозицію до *bought*; внаслідок цього *all* приєднується до VP. Це породжує структуру, наведену в рис. 1.2:

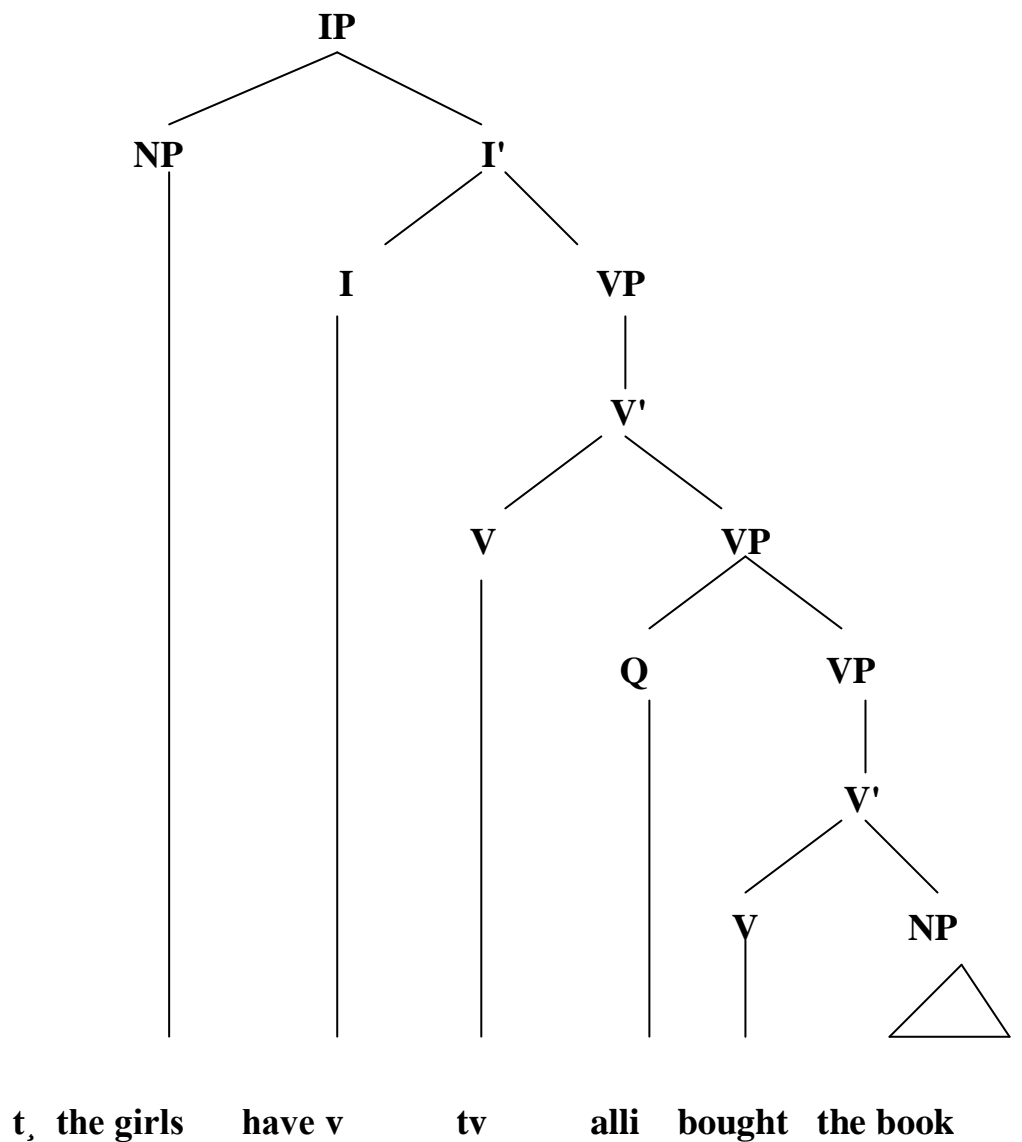

Рис. 1.2. Трансформаційна схема глибинної структури речення (2)

Аналогічна синтаксична позиція спостерігається у давньоанглійський період, особливо у випадку з протоквантифікатором *both*. Пор.:

(5) *двн.-англ. Hit is Adame eall forgolden* (1, 756) – “Він Адам зараз усіх нагородить”;

(6) *н.-англ. The books were all lost*.

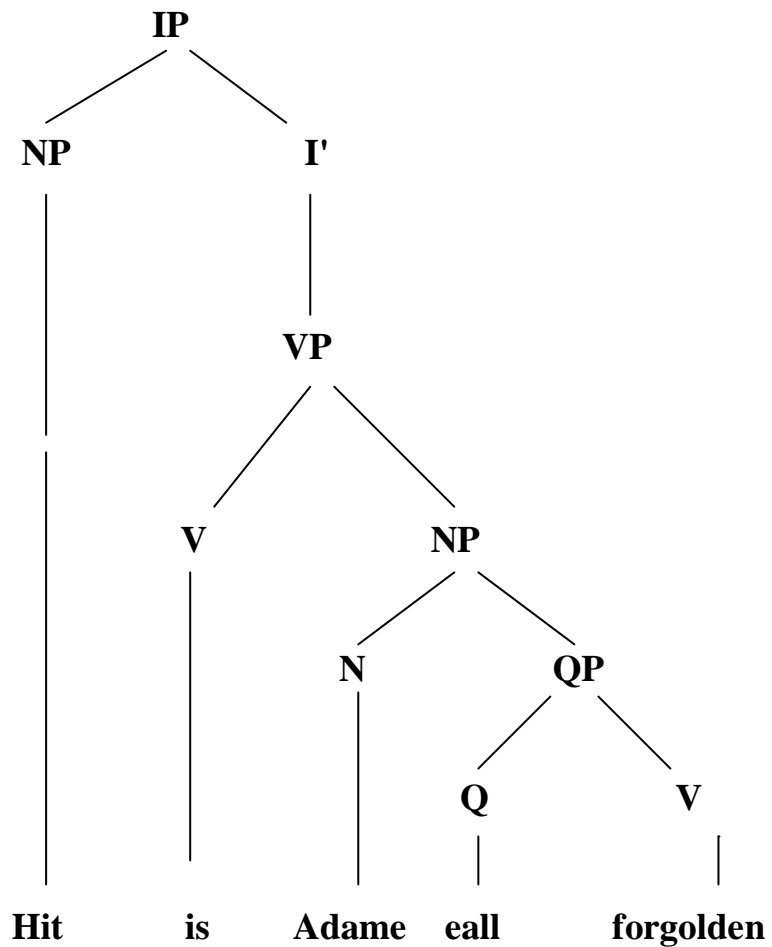

Рис. 1.3. Схема глибинної структури речення (5)

У контексті нашого викладу релевантним є правило плаваючих квантифікаторів (Quantifier Floating Rule), згідно з яким, квантифікатори можуть бути пересунуті як у постномінативну, так і у позицію після допоміжного дієслова [10, с. 182-183]:

X [+univ] N (Aux) Y <oblig> 1 3 4 2 5
 <+pro>
 +pl

Це стосується лише універсальних квантифікаторів з іменником у множині:

a) all the men	the men all
b) both the men	the men both
c) every man	*(the) man every
d) each man	*(the) man each
e) ?	the men each
f) many men	* men many
g) much love	*love much

Назване вище є також облігаторним для іменників, які виражені займенниками. У давньоанглійській та середньоанглійській мові протоквантифікатор був у препозиції до займенника, зокрема, *all we* у порівнянні із сучасним *we all*. Пор.:

(7) *ср.-англ. all heo wullet quellen* (2, 38) – “усі вони страху бояться”.

Характерним є те, що у ранньоновоанглійській мові це правило вже не діє і квантифікатори займають постномінативну позицію до займенників.

Це трапляється у період, для якого постулюється механізм радикальної реінтерпретації.

Отже, теоретичним підґрунтям нашого дослідження є концепція представника генеративного напрямку Д.Лайтфута щодо радикальної реінтерпретації. Цей механізм дозволяє пояснити, чому мовна система зазнає змін із плином часу, утворюючи такі категорії, як модальні оператори, квантифікатори та інші. Досліджувані одиниці так само зазнали категоріальних змін у результаті дії механізму радикальної реінтерпретації. З часом вони втратили властивості інших частин мови і виокремилися в категоріальний розряд завдяки своїм синтаксичним дистрибуціям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буніятова І.Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV-XIII ст.). – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2003. – 327 с. – Бібліогр.: с. 289-327.
2. Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка). – М.: Ин-т языкозн. РАН, 1992. – 216 с. – Библиогр.: с. 197-212.
3. Задорожный Б.М. История языка и экстралингвистические факторы // Вопросы языкознания. – 1975. – №1. – С. 27-38.
4. Ярцева В.Н. Проблемы исторической грамматики: соотношение синхронии и диахронии // Филологические науки. – 1997. – №6. – С. 107-115.
5. Bloomfield M., Newmark L. A Linguistic Introduction to the History of English. – N.Y.: Alfred A. Knopf, 1963. – 375 p.
6. Carden G. English Quantifiers: Logical Structure and Linguistic Variation. – N.Y.: Academic Press, 1976. – 108 p.
7. Haegeman L., Gueron J. English Grammar. A Generative Perspective. – Malden: Blackwell Publishing, 1999. – 672 p.
8. Harris A., Campbell L. Historical Syntax in Cross-Linguistic Perspective. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 488 p.
9. Lehman W.P. Historical Linguistics. – L.; N.Y.: Routledge, 1992. – 338 p.
10. Lightfoot D. Principles of Diachronic Syntax. – Cambridge: Cambridge University Press, 1979. – 430 p.
11. Lightfoot D. The Development of Language: Acquisition, Change, and Evolution. – Oxford: Blackwell Publishers, 1999. – 287 p.
12. Traugott E. The History of English Syntax. A Transformational Approach to the History of English Sentence Structure. – N.Y.: Holt, Rinehart & Winston, 1972. – 216 p.
13. Wren C.L. The English Language . – L.: Methuen and Co.Ltd, 1960. – 224 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Genesis– <http://www.georgetown.edu/labyrinth/library/oe/texts/a1.1.html>.
2. Laymont. Brut. – University of Virginia Library Electronic Text Center. – <http://www.etext.virginia.edu/mideng/browse/LayBruC.html> – 838 p.

У статті розглянута концепція Д.Лайтфута щодо механізму радикальної реінтерпретації мовних одиниць. Прикладом слугувала одна із дистрибуцій слів-квантифікаторів у реченні, а саме плаваюча.

Ключові слова: радикальна реінтерпретація, плаваючі квантифікатори.

The article is dedicated to D.Lightfoot's radical reanalysis concept of linguistic units. The floating quantifiers can be a vivid example how the mentioned above concept works.

Key words: radical reanalysis, floating quantifiers.